

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

THE ROLE OF PEDAGOGICAL ETHICS IN FORMING THE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER

У статті висвітлено нагальну проблему вищої школи – підвищення якості сучасної освіти, що передбачає не лише її зміст та інноваційні освітні технології, а й гуманістичну спрямованість освітнього процесу, педагогічну етику сучасного педагога, як кодекс його професійної поведінки.

Обґрунтовано, що для ефективного підготовки майбутніх педагогів, у процесі формування їх особистості, важливою є роль педагогічної етики в контексті його гуманітарної культури. Стаття містить аналітичний огляд літератури, присвяченої висвітленню таких аспектів, як педагогічна мораль та її принципи, моральні проблеми педагогічної діяльності та педагогічних взаємовідносин, нормативні етичні та педагогічні вимоги до педагога. Визначено чинники морального виховання, соціальних умов морального розвитку особистості, еталони та мотиви діяльності педагога, його особливі моральні якості. Розглянуто сутність поняття «педагогічна етика», її завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції. Педагогічну етику майбутнього педагога визначено інтегральною якістю, завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції якої, окреслюють соціально значущу діяльність педагога; визначають морально-етичні проблеми виховання та освіти, спілкування педагога з його вихованцями; моральні цілі виховання, моральну допустимість тих чи інших способів досягнення педагогічної мети. Визначено, що професія педагога виокремлюється найвищим рівнем єдності професійного та морального складників, кожен з яких, в свою чергу, характеризується конкретними аспектами його виявлення і розглядається в контексті здійснення педагогічної діяльності.

Основними завданнями педагогічної етики визначено норми і принципи моралі в педагогічній сфері людської діяльності; етичні проблеми педагогічної діяльності; усвідомлення і окреслення вимог, що ставляться соціумом до морального образу педагога; змісту його морального ідеалу – формування моральних цінностей педагогічного фаху, певних якостей педагога, його етичної культури на рефлексивній основі, спонукання до рефлексії своїх вчинків.

Ключові слова: педагогічна етика, педагогічна справедливість, педагогічна мораль, моральний розвиток особистості, педагогічні вимоги.

The article touches upon the urgent problem of higher education – improving the quality of modern education, which involves not only its content and innovative educational technologies, but also the humanistic orientation of the educational process, the pedagogical ethics of a modern teacher, as a code of his professional behavior.

It is substantiated that for the effective training of future teachers, in the process of forming their personality, the role of pedagogical ethics in the context of its humanitarian culture is important. The article contains an analytical review of the literature devoted to the coverage of such aspects as pedagogical morality and its principles, moral problems of pedagogical activity and pedagogical relationships, normative ethical and pedagogical requirements for the teacher. The factors of moral education, social conditions of moral development of the personality, standards and motives of the teacher's activity, his special moral qualities are defined. The essence of the concept of "pedagogical ethics", its tasks, substantive structural components, categories and functions are considered. Pedagogical ethics of the future teacher is determined by the integral quality, tasks, content structural components, categories and functions of which outline the socially significant activity of the teacher; determine the moral and ethical problems of upbringing and education, the teacher's communication with his pupils; moral goals of education, moral permissibility of certain ways of achieving the pedagogical goal. It was determined that the profession of a teacher is distinguished by the highest level of unity of professional and moral components, each of which, in turn, is characterized by specific aspects of its detection and is considered in the context of the implementation of pedagogical activity.

The main tasks of pedagogical ethics are defined as norms and principles of morality in the pedagogical sphere of human activity; ethical problems of pedagogical activity; awareness and delineation of the requirements that society applies to the teacher's moral image; the content of his moral ideal – formation of moral values of the pedagogical profession, certain qualities of the teacher, his ethical culture on a reflective basis, encouragement to reflect on one's actions.

Key words: pedagogical ethics, pedagogical justice, pedagogical morality, moral development of the individual, pedagogical requirements.

УДК 371.211.24:371.15
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.20>

Теличко Н.В.,

докт. пед. наук,
професор кафедри англійської мови,
літератури з методиками навчання
Мукачівського державного університету

Теличко Т.В.,

канд. пед. наук,
асистент кафедри дошкільної освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Передача духовного, соціального та виробничого досвіду нащадкам є найактуальнішою умовою існування та розвитку людського суспільства та однією з основних завдань освітньої політики. Забезпечення якості сучасної освіти передбачає не лише її зміст та інноваційні освітні технології, а й гуманістичну

спрямованість освітнього процесу, педагогічну етику сучасного педагога, як кодекс його професійної поведінки.

Визначені пріоритетні проблеми тісно пов'язані з реалізацією Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років [3], упровадженням Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [7], які

спрямовують вищу школу на нові результати – формування нових ідеалів педагога, як мудрої, освіченої особистості, тактовного, вимогливого педагога, з власними міцними переконаннями та моральними принципами, талановитий вихователь, майстерний фахівець, вільна й незалежна людина, яка здатна викликати повагу й симпатію у колі колег і студентів [4, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз наукової літератури з проблеми дослідження визначено, що формування компонентів професійної компетентності педагогів студіюють Н. Бордовська, Н. Гузій, О. Кучерявий, Л. Хоружа та ін.

Сучасні дослідники Р. Апресян, А. Зеленкова, В. Малахов, В. Наумчик, Л. Попов значну увагу приділяють розгляду моралі як суспільного феномена, обґрунтовують питання щастя, справедливості, сенсу життя тощо, аналізують ряд сучасних етичних проблем.

У наукових працях Г. Васяновича, В. Писаренко, Є. Савченко, Л. Шевченко, А. Шемшуриної, В. Чернокозової та інших висвітлюється педагогічна мораль та її принципи, моральні проблеми педагогічної діяльності та педагогічних взаємовідносин, велика увага приділяється обґрунтуванню нормативних етичних та педагогічних вимог до педагога.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема ролі педагогічної етики у формуванні особистості майбутнього педагога, в контексті його гуманітарної культури висвітлена в недостатній мірі.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні ролі педагогічної етики у формуванні особистості майбутнього педагога, визначенні чинників морального виховання, соціальних умов морального розвитку особистості, обґрунтуванні еталонів та мотивів діяльності педагога, його особливих моральних якостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі поняття «педагогічна етика» розглядається як наука, завданням якої є формування моралі майбутнього педагога в умовах педагогічного процесу, норм і правил його поведінки [5, с. 211]. Разом з поняттям «педагогічна етика» розглядаються її завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції.

Необхідно зазначити, що науковці велику увагу приділяють визначенню завдань педагогічної етики, серед яких виокремлюють дослідження теоретичних засад проблем педагогічної моралі, моральних аспектів педагогічної діяльності; окреслення вимог до морального іміджу педагога; визначення специфіки моральної свідомості педагога; дослідження проблем морального виховання та самовиховання. Серед прикладних завдань педагогічної етики науковці виділяють, зокрема формування гуманістичної

спрямованості; визначення факторів, що впливають на процес моральної стійкості особистості; механізму взаємозв'язку, гармонізації моральних і фахових якостей педагога [5; 6].

Достатньо цінним у проблеми педагогічної етики є дослідження науковців, які спрямовані на визначення функцій педагогічної етики, таких як: нормативно-регулююча, моральна регламентація, субординація, координація, що забезпечують регуляцію поведінки людини у всіх сферах діяльності. В наукових дослідженнях гносеологічна функція педагогічної етики характеризується як така, що дає людині нові знання про світ і виступає формою суспільної свідомості. Програмуючу функцію вбачають в спрямованості на моральну перспективу; ціннісну – на створення специфічної ієрархії цінностей; виховна функція спрямована на формування моральних норм, оцінок, мотиваційних чинників. Функцію педагогічного корегування забезпечується, на думку науковців, методами навчання, моральної оцінки і самооцінки, корегування дій і вчинків, діяльність педагога і студентів; продукування моральних знань, генерування комплексу знань про мораль; вироблення протидії моральним спотворенням; моральний самозахист тощо.

Не менш важливу увагу дослідники цього феномена приділяли визначенню категорій педагогічної етики, таких як: педагогічна справедливість, моральна відповідальність, професійна честь, совість, обов'язок, чесноти, гармонія тощо.

Аналізуючи структурні компоненти педагогічної етики, дослідники виокремлюють моральну свідомість, яка передбачає професійний обов'язок, вимогливість, совість, справедливість, погляди, честь, любов до вихованців, знання, ціннісні орієнтації, ідеали, тощо.

Моральну діяльність визначають цілі, потреби, стимули, засоби, результати, самовиховання та досвід. Моральні відносини окреслюють відносини між педагогом та учнями, педагогом та іншими педагогами, педагогом і колективом, педагогом і батьками, педагогом та керівництвом закладу.

Педагогічна справедливість має специфічні риси, будучи своєрідною мірою об'єктивності вчителя, рівня його етичної вихованості (доброти, принциповості, людяності), що виявляється в його оцінках вчинків учнів, їх ставленні до навчання, проявах суспільно корисної діяльності тощо. Справедливість – це моральна якість вчителя і оцінка міри його впливу на учнів, що відповідає реальним заслугам перед колективом. Специфіка педагогічної справедливості полягає у такому: оцінка дії (відповідна реакція на неї) знаходиться у педагога і учня на різних рівнях етичної зрілості; визначення об'єктивності залежить здебільшого від педагога; загальній моральній оцінці піддається взаємодія сторін з нерівним самозахистом;

педагогічно необхідне, запрограмоване педагогом, може не усвідомлюватися учнями [1].

Розглянемо більш детально деякі з категорій педагогічної етики. Вважаємо, що педагогічний обов'язок є однією з найголовніших категорій педагогічної етики. Це поняття визначає уявлення про сукупність вимог і моральних установок, що ставляться суспільством до педагога, а також виконання педагогом своїх професійних обов'язків. Ці вимоги передбачають здатність здійснювати конкретні професійні функції, здебільшого інтелектуальні, грамотно будувати взаємовідносини з учнями, їх батьками, колегами по роботі, відповідально ставитись до обраної професії, педагогічного та учнівського колективу. Професійний обов'язок педагога передбачає творче ставлення до своєї діяльності, вимогливість, в першу чергу, до себе, бажання поповнювати професійні знання, підвищувати свою педагогічну майстерність, поважне ставлення до учнів та їхніх батьків, здатність розв'язувати складні психологічні конфлікти [8, с. 88].

Щодо професійної честі – це поняття, що передбачає усвідомлення педагогом своєї значущості, суспільне визнання, пошану його моральних якостей. Розвинуте усвідомлення особистісної честі й гідності у професії педагога чітко визначається. Якщо педагог у поведінці та міжособистісних відносинах не дотримується вимог, що ставляться соціумом до ідеалу педагога, таким чином він демонструє зневагу до професійної гідності й честі, як суспільної оцінки його реальних фахових гідностей, що простежуються у виконанні ним професійного обов'язку.

Важливою категорією педагогічної етики вважаємо, також, педагогічний авторитет педагога, як моральний статус серед учнів і колег, форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний педагог, впливає на поведінку своїх вихованців, на їх переконання. Педагогічний авторитет залежить значною мірою від попередньої морально-етичної і психолого-педагогічної підготовки педагога, від глибини фахових знань, всебічної ерудиції, високого рівня майстерності, ставленням до професійної діяльності тощо [2, с. 89].

У структурі педагогічної етики майбутнього педагога виокремлюють моральну самосвідомість, яку характеризують честь, гідність та совість особистості. Головними функціями моральної самосвідомості є усвідомлення, контроль, критичний аналіз моральних установок та настанов. Честь і гідність розкривають ставлення особистості до самої себе і ставлення до неї соціуму, слугують проявом моральної цінності особистості.

Разом з тим, між ними є значні відмінності. Моральна цінність особистості, яка визначається поняттям «честь», пов'язана з певним суспільним станом людини, з характером її діяльності, яку виконує людина. Поняття «гідність» також передбачає моральну цінність педагога, але разом

з тим керується принципом рівності всіх людей. Це ширше поняття, ніж честь, позаяк воно передбачає оцінку людини незалежно від суспільних ролей, функцій тощо.

Висновки. На основі здійсненого теоретичного аналізу визначаємо, що педагогічна етика майбутнього педагога є інтегральною якістю, завдання, змістові структурні компоненти, категорії та функції якої, визначають соціально значущу діяльність педагога; розглядають морально-етичні проблеми виховання та освіти, спілкування педагога з його вихованцями; окреслюють моральні цілі виховання, моральну допустимість тих чи інших способів досягнення педагогічної мети. Професія педагога виокремлюється найвищим рівнем єдності професійного та морального складників. Кожен складник, в свою чергу, характеризується конкретними аспектами його виявлення і розглядається в контексті здійснення педагогічної діяльності.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що особливе місце в формуванні особистості майбутнього педагога відіграє педагогічна етика, яка має бути невід'ємною частиною професійної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
2. Злишков В. Л. Професійна ідентичність та особистість педагога : навч. посібник. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. 132 с.
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npra/prozatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 14.03.2018).
4. Кузь В. Г. Нова освітня парадигма – нові освітні технології. *Педагогіка і психологія*. 2011. Вип. 2. С. 28–35.
5. Лозовой В. О. Філософія. Логіка. Етика. Естетика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Лозовой, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. – Харків : Право, 2009. – 578 с.
6. Мирончук Н. М. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 4 (76). С. 85–88.
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 14.03.2018).
8. Садова Т. А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв'язок. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. 2010. Вип. 1. С. 86–90.